

Egy népdal kottaképei: a gyűjtéstől az ének-zene tankönyvekig

Scores of a folksong: from collection to music textbooks

Pintér-Keresztes Ildikó

Összefoglalás

Tanulmányomban az Ablakomba, ablakomba besütött a holdvilág kezdetű, Bartók Béla által gyűjtött népdal kottakép-útját követem végig. Ének-zene órák látogatása során szembesültem a népdal többféle változatának tanításával. A legszembetűnőbb eltérés a népdal harmadik sorának dallamában mutatkozik, melynek több oka is lehet. A feltételezhető zenei memóriabeli, intonációs problémákon túl kottázási hibák is előfordulnak. Jelen tanulmány ezen hibákat és azok okait igyekszik felderíteni a célból, hogy a benne megfogalmazott kutatási eredmények a közoktatás hasznára váljanak. Emiatt szükségesnek tartottam a népdal gyűjtési körülményeit felderíteni a MTA BTK Zenetudományi Intézet gondozásában publikált népzenei felvételek, kottakép és szöveg tekintetében. A gyűjtésből kiindulva először Bartók feldolgozásával foglalkozom, majd kronológiai sorrendben értelmezem az ének-zene tankönyvekben fellelhető kottapéldákat, kezdve Kodály Zoltán és Kerényi György Iskolai énekgyűjtemény című kiadványával (Kodály & Kerényi, 1944), befejezve Tapodi Attila Ének-zene 12. című tankönyvével (Tapodi, 2020). Igyekszem magyarázatot adni a tankönyvekben lévő dallami, metrumbeli eltérésekre, továbbá a második és további versszakokra.

Kulcsszavak: népdal, gyűjtés, ének-zene, kottakép, tankönyv

Abstract

In my study I specialize on several scores of the Hungarian folksong Ablakomba, ablakomba besütött a holdvilág, which was collected by Béla Bartók. While visiting music lessons I experienced that several versions of this folksong were being taught in the lessons. The most striking difference can be seen referring to the melody in the third row of the folksong. It has a few reasons. There are probable musical memory and intonation problems furthermore musical notation faults. This study tries to clear up these notation faults and their causes. The research results can be used in general music education. Therefore I thought it was necessary to find out more about the circumstances of the collection of the folksong with the help of folk music recordings, scores, and text published by the Hungarian Academy of Sciences Research Centre for the Humanities Institute for Musicology. Starting from the collection, the arrangement from Bartók is studied first. Then the scores found in music textbooks are interpreted in chronological order, from the version published in the book entitled Iskolai énekgyűjtemény (Kodály & Kerényi, 1944) to the textbook version found in Ének-zene 12. (Tapodi, 2020). I also try to explain the melodic and metrical differences in the textbooks and the second and further verses.

Keywords: folksong, collection, music, score, textbook

A népdal gyűjtése

Az említett népdalt Bartók Béla gyűjtötte Turán, 1906 augusztusában. Elsőként a felvételt hallgattam meg, melynek során leginkább a népdal harmadik sorára voltam kíváncsi, dallami szempontból. Vizsgálatom kiindulópontjaként a Bartók-rendi számozás szerinti 1392c(1) népdalt vettem alapul. Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a relatív szolmizációt hívom segítségül. Ennek megfelelően a népdal harmadik sorában a harmadik ütem szolmizációja: *lá-fá-ré-fá*. Ez az a dallamfordulat, mely helyenként másképpen, *lá-mi-ré-fá* dallammotívumként jelenik meg egyes tankönyvekben és a tanítás során. Kutatásom tárgya azonban kibővült, köszönhetően a további dallami, ritmikai és szövegbeli eltéréseknek.

A népdal feldolgozása Bartóknál

A népdal Bartók általi feldolgozását a Magyar népdalok énekhangra zongorakíséréssel című kiadványban találjuk, 6. szám alatt. A kiadvány 1906-ban jelent meg, melyben Bartóktól és Kodálytól tíz-tíz népdal feldolgozása található. Az alábbi kottakép (1. ábra) a népdal harmadik sorának feldolgozását mutatja. A tanulmányban szereplő kottapéldát a Rozsnyai Károly könyv- és zeneműkiadóhivatala által 1906-ban megjelentetett kiadvány digitálisan elérhető változata alapján készítettem kottaszerkesztő programmal.

Magyar népdalok

6.

Bartók Béla

The image shows a musical score for the third line of a Hungarian folk song. It consists of two systems of staves. The first system has a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (grand staff). The vocal line contains the lyrics: "Lám én csak e - gyet sze - re - tek,". The piano accompaniment features a melody in the right hand and a bass line in the left hand. The second system continues the vocal line with the lyrics: "még - is de so - kat szen - ve - dek," and the piano accompaniment. The score is written in a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature.

1. ábra. A népdal harmadik sorának feldolgozása

A Bartók-Kodály-féle 1 Magyar népdalok (Bartók & Kodály, 1906) digitalizált változata. Letöltés dátuma: 2023. 02. 07. forrás: [https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/4/42/IMSLP105968-PMLP216126-Bartok_-_Magyar_nepdalok_10_Hungarian_Folk_Songs_for_voice_and_piano_\(1-10\).pdf](https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/4/42/IMSLP105968-PMLP216126-Bartok_-_Magyar_nepdalok_10_Hungarian_Folk_Songs_for_voice_and_piano_(1-10).pdf)

Az első szembeötlő és hallható eltérés a zongorakísérettel ellátott népdal metrumba, mely a 2/4 miatt több helyen kap hangsúlyt. Annál is inkább megemlítendő ez a tény, mert Ádám Jenő könyvében éppen a metrumváltás megfigyeltetésének van módszertani szerepe (Ádám, 1944, p. 196). Két részlet a kiadvány előszavából idekívánkozik:

„Akár énekkarra, akár zongorára dolgozzuk [a népdalt], a kíséret mindig csak az elvesztett mezőt és falut igyekezzen pótolni. A dallamok hitelességében pedig a népszerű kiadás se maradjon el a teljes mögött.”

„A hazai viszonyokra való tekintetből tettük, hogy a dallam a kíséretben is megvan. A következő füzetekben (a gyűjtés eredményétől függ, mikor jelenhetnek meg) nem ragaszkodunk ehhez mindig. Hiszen dalolni valót adunk, nem zongorázni valót.” (Bartók & Kodály, 1906, p. 5).

A dallamok hitelességére vonatkozó mondat a népdalok pontos közlésére enged következtetni, ily módon viszont kizárja a dallamhang megváltoztatását. A „hazai viszonyokra” való utalás talán arra vonatkozik, hogy könnyebb az énekesnek úgy előadnia a népdalt, ha azt azonos hangmagaságban hallja is. Ha erre gondoltak a szerzők, akkor a zongoraszólam részben intonációs segítség szerepét tölti be.

Mindezeket figyelembe véve a népdal harmadik sorának harmonizálása felveti azt a kérdést, hogy a mégis szó második szótagja miért mi szolmizációs hang (g – zárójelben az abszolút hangmagaságot jelölöm). A kiadvány előszavában leírt elvek alapján az lett volna az észszerű, hogy Bartók a népdalgyűjtés során hallott lá-fá nagy terc fordulatot őrizze meg (c²-asz²), hiszen a basszushangot (asz²) még oktávban is megerősíti. Azonban a zongora felső szólamában dallamhangként mi hang figyelhető meg (g²). Ennek eredményeképpen a kottapélda 5. ütemében Esz-dúr IV7 akkordja hallható, melyet II2 és VII7 követ a 6. ütemben. Tehát ellentétben a népdal által körülírt lá-fá-ré-fá fordulattal, melyet akár a II2, akár a VII7 harmóniahasználat kimeríthetne, Bartók a IV7 használatával hozzáfűzi és egyben jelentőssé teszi a mi hangot.

A népdal az ének-zene tankönyvekben

A tanulmányban a rendelkezésemre álló tankönyvek alapján mutatom be a népdalt. A kottaképek megjelenési útjának végigkövetése szempontjából kronologikus sorrendben foglalkoztam a tankönyvekkel. Néhány kiadvány esetében szükséges volt részletes megjegyzésekkel ellátni az adott könyvben látottakat, melyek alább olvashatók. A többi kiadvány esetében a tanulmány végén található összegző táblázatban található meg az elemzett szempontok szerinti áttekintés.

Kodály Zoltán – Kerényi György: Iskolai énekgyűjtemény I–II. (1944)

A gyűjtemény összeállításának háttéréről többek között Gábor Lilla *Kodály pedagógiájának nyomában: Bárdos Lajos, Ádám Jenő, Kerényi György és Bors Irma visszaemlékezése* című írásában olvashatunk (Gábor, 1981).

Részlet a tanulmányból:

„Milyen szerepe volt Tanár Úrnak az 1943-44-ben megjelent Iskolai Énekgyűjtemény születésében?

– Balassa Bruno tanár elnökletével, 1940-ben állami bizottság ült össze, hogy hivatalos iskolai tankönyv kiadásáról tárgyaljon. A tanácskozáson Kodály is megjelent. Noha a nyolc osztály tankönyvének kéziratával én éppen akkoriban készültem el, Kodály iránt való tisztelem sugallatára főlészóltam, és azt javasoltam, mindenekelőtt Kodályt kérdezzük meg, elvállalná-e a tankönyv szerkesztését. Kodály igent mondott, és én ezután elvittem hozzá a magam fent említett, nyolcosztályos

összeállítását. Ennek fölhasználásával szerkesztettük meg az Iskolai Énekgyűjteményt. Az öt függelékkel Kodály egészítette ki. Ezeknek a címe a következő: Vallásos énekek, Kánonok, Történeti énekek, A XIX. század mődalaiból, Más népek dalaiból [a) Szomszédaink, b) Nyelvrokonaink].”

A forrásból arra következtethetünk, hogy Kerényi György már elkészült a népdalok válogatásával, és Kodálynak a tankönyv szerkesztésében volt szerepe. Erre utal a kiadvány belső borítóján található megjegyzés: „E gyűjtemény KERÉNYI GYÖRGY közreműködésével készült” (Kodály, 1944). Nehéz megállapítani, hogy az *Ablakomba, ablakomba* népdal melyikük javaslatára és szándékos változtatással került-e az *Iskolai Énekgyűjtemény* II. kötetébe. Szintén nem tudható az sem, hogy a Bartók által gyűjtött vagy már feldolgozott népdalt illesztették-e be a kiadványba. Látható, hogy a Bartók által először lejegyzett dallamhoz képest dallami eltérés van a harmadik sor harmadik ütemében: már nem *lá-fá-ré-fá*, hanem *lá-mi-ré-fá* a fordulat.

A rendelkezésemre álló kiadvány állapota miatt az alább beillesztett kottaképet magam készítettem számítógépes kottaszerkesztő program segítségével, minden zenei jelölést híven megtartva (2. ábra).

341.

Lépést $\text{♩} = 80$

Ab - la - kom - ba, ab - la - kom - ba be - sü - tött a hold - vi - lág,
A - ki ket - tőt, hár - mat sze - ret, so' sincs ar - ra jó vi - lág.

Lám én csakegy - gyet sze - re - tek, még - is de so - kat szen - ve - dek.

Ez az ál - nok bé - res - le - gény csal - ta meg a szí - ve - met.

2. ábra. Az első tankönyvbeli kottakép

Forrás: Kodály – Kerényi 1944 alapján

e és ë

Az *Iskolai énekgyűjtemény* II. kötetében a népdal szövegében mindkét hangzó előfordul. Ám a modern kottaszerkesztés nem teszi lehetővé az ë hangzó megjelenítését, ezért a népdal szövegét a kottától függetlenül tüntetem fel (1. táblázat).

1. táblázat. Az e és ë hangzók szövegbeli megjelenése

<i>Iskolai énekgyűjtemény II.</i> (Kodály – Kerényi, 1944, p. 31.)	Bartók gyűjtése (Bartók, é. n., p. 1.)
Ablakomba, ablakomba besütött a holdvilág, Aki kettőt, hármat szeret, so'sincs arra jó világ. Lám én csak egyet szereték, mégis de sokat szenvedék. Ez az álnok béréslegény csalta még a szívemet.	Ablakimba, ablakimba besütött a holdvilág, Aki kettőt-hármat szeret, sosincs arra jóvilág. Ládd, én csak egyet szereték, mégis de sokat szenvedék; Ez az álnok béréslegény csalta még a szívemét.

Némi eltérés látható a Bartók-féle és az *Iskolai Énekgyűjtemény*-féle szövegben, melyek valószínűleg betudhatók a korabeli helyesírás szabályainak (so'sincs; egyet; szívemet), az „ablakimba” és a „ládd” szóhasználat pedig az adatközlőtől ered. A gyűjtés során írt kottát Bartók kiegészítette a „nincsen” szóval a „sosincs” alatt.

Kodály Zoltán – Vargyas Lajos: A magyar népzene

Habár a kiadvány nem ének-zene tankönyv, az oktatásban tapasztalható széles körű használata, elterjedtsége miatt megkerülhetetlennek gondolom. Rendkívül érdekes a népdal lejegyzése ebben a könyvben. A harmadik sor dallamában a *lá-mi-ré-fá* fordulatot találjuk, ám sokkal izgalmasabb a kiírt metrum kérdése. Korábban már utaltam rá, hogy Ádám Jenőnél épp a metrumváltások kapnak jelentőséget e népdal kapcsán módszertani szempontból. A könyv 1952-es kiadásában a kiírt metrum 4/4, ám ennek ellenére az ütembeosztás ettől eltér, hiszen soronként nem három, hanem négy ütemet kapunk. A függőleges vonalak a kottában látható ütemvonalakat jelölik:

Ablakomba, | ablakomba | besütött a | holdvilág. |
Aki kettőt, | hármat szeret, | nincsen arra | jó világ. |
Lám én csak e- | gyet szeretek, | mégis de so- | kat szenvedek, |
Ez az álnok | béres legény | csalta meg a | szívemet. | | (Kodály & Vargyas, 1952, p. 268.)

A második versszak

Különböző módon találkozhatunk a népdal második versszakával. Bartók gyűjtését tekintve az alábbi formában látható a második versszak:

Bicske felül | : tornyosodik : | a felhő,
| : Szaladj kis lány : | mer megmos a nagy eső!
– | : Nem szaladok : | , maj szaladok, ha megázok, –
Kishangácson, Nagyhangácson szeretőre találok.

Bartók feldolgozásában és az *Iskolai Énekgyűjteményben* nincs második versszak. Ez a tény azt a meglátást támaszthatja alá, hogy az *Iskolai Énekgyűjtemény* összeállításakor Kerényi és Kodály Bartók feldolgozását, és nem a gyűjtést vette alapul. Erre utal a tempójelzés azonossága is, melynél a „Lépest” kifejezés olvasható.

A második versszak megjelenése az ének-zene tankönyvekben

A *Muzsikáló nagyvilág* sorozat *Ének-Zene 6* című tankönyve (MS-2456, 8. kiadás) a 2007-es Nemzeti alaptanterv alapján íródott, melynek szerzője Király Katalin. Az ebben található *Ablakomba, ablakomba...* kezdetű népdal második versszaka eltér Bartók gyűjtésétől annak ellenére, hogy a tankönyv szerzője a Turán gyűjtött népdalra hivatkozik. Nagy valószínűséggel Bárdos Lajos 1960-ban megjelentetett *Szeged felől* című kórusművéből ered az ide-illesztett szöveg, aki Bálint Sándor gyűjtéséből származó népdalt dolgozott fel vegyeskarra. A szerző által a népdalhoz illesztett második versszak miatt kezdem el kutatni a népdal második versszakának eredetét.

A Bálint Sándor által gyűjtött népdalt megtaláljuk Paksa Katalin A szögedi nemzet zenéje című táji monográfiájában. Az 1931-ben Szegeden gyűjtött népdal egy versszakos, és több dallami hasonlóságot is mutat Bartók gyűjtésével. Megegyezik a két népdal sorszerkezete (AABA), a lejegyzett metrumváltások, a kadencia. A két népdal A jelű sorának zárása két hang felcserélésével és a második ütem első hangja kivételével megegyezik. A B jelű népdalsor első fele egyforma, ám utána jelentős eltérés mutatkozik. Elképzelhető, hogy az Ablakomba, ablakomba... kezdetű népdal variánsáról van szó (3. ábra).

253.

♩ = 104

Szö-ged fe-lől, Szö-ged fe-lől gyün egy fe-ke-te fel-hő,
Si-ess kis-lány, si-ess kis-lány, mer mög-ver egy nagy e-ső.
Nem si-e-tök o-lyan nagyon, fáj a szí-vem, sa-jog nagyon,
Most tu-dom mán, mi-ér sa-jog: a sze-re-tóm el-há-gyott.

Szeged, Balogh Anna

Bálint, 1931.

3. ábra. A Bálint Sándor által gyűjtött népdal

Forrás: Paksa, 1980, p. 284.

Az alábbi táblázatban egymás mellett tüntettem fel a népdal szövegét Bálint Sándor gyűjtése, Bárdos Lajos kórusműve, valamint Király Katalin tankönyve alapján (2. táblázat).¹

¹ A gyűjtéshez képest megváltoztatott szavakat kurziválással jelöltem.

2. táblázat. A népdal szövegének eltérései

Bálint Sándor gyűjtése	Bárdos Lajos kórusműve	Király Katalin tankönyve
Szöged felől, Szöged felől gyün egy fekete felhő, Siess kislány, siess kislány, mer mögver egy nagy eső. Nem sietők olyan nagyon, fáj a szívem, sajog nagyon, Most tudom mán, miér sajog: a szeretóm elhagyott (Paksa, 1978-79, p. 284.).	Szeged felől, Szeged felől jön egy fekete felhő. Siess kislány, siess kislány, mer megver egy nagy eső. Nem sietek olyan nagyon, fáj a szívem, sajog nagyon Most tudom már, miért sajog, a <i>galambom</i> elhagyott (Bárdos, 1960, p. 1.).	Szeged felől, Szeged felől jön egy fekete felhő, <i>Szaladj</i> kislány, <i>szaladj</i> kislány, mert megver a nagy eső. Nem <i>szaladok</i> olyan nagyon, fáj a szívem, sajog nagyon, Most tudom már, miért sajog: <i>elhagyott a galambom</i> (Király, 2014, p. 18.).

Az általam vizsgált tankönyvek közül csupán első versszakot tüntetnek fel a következő kiadványok: (Bartók, 1906), (Kodály & Kerényi, 1944), (Kodály & Vargyas, 1952.)

Második versszak az alábbi ének-zene tankönyvekben található: (Némethné, 1997, ill. 2002), (Pécsi & Uzsalyiné, 2001), (Sóvágó, 2002), (Riznerné & Ördög, 2003, 2014), Kéry & Kéryné (2007), Király (2014), Tapodi (2020). Mindazonáltal megemlítendő, hogy a Kéry-Kéryné-féle tankönyvben további versszakok is szerepelnek.

Ha bemegeyek, ha bemegeyek a baracsi csárdába,
cifranyelű kis bicskámat vágom a gerendába.
Aki legény, az vegye ki, aki bátor, az teheti,
még az éjjel zsandárvérrel írom én a nevem ki!

Szalontai kertek alatt nyergelik a lovamat,
szalontai kertek alatt ölelik a babámat.
A lovamat más nyergeli, szép a babám, más öleli,
az én kedves kisangyalom ne ölelgesse senki!
(Kéry & Kéryné, 2007, p. 150.)

A Ha bemegeyek... kezdetű versszak Bartók gyűjtésében is megtalálható – c) jelzéssel –, de a tankönyvszerzők az utolsó sor végét átköltötték, vélhetően a számukra hiányzó rím pótlása végett. A Bartók által feljegyzett utolsó sor: „*még az éjjel zsandárvérrel írom ki a nevemet.*”

Kiírt metrumszám

A váltakozó metrum jelölése nem egyformán jelenik meg a vizsgált kiadványokban. Hibaként róható fel a Kodály–Vargyas könyv mellett a Némethné-féle két könyv, melyekben az első sor elején 4/4 2/4 sorrendben, azaz zeneileg épp fordítva tünteti fel a kottaszerkesztő a metrumszámokat. A Kéry–Kéryné-féle tankönyvben nincs kiírva semmilyen metrum, ám az ütemek beosztása a gyűjtésben látható tagolást követi.

A gyűjtéshez hasonlóan a Kodály–Kerényi-féle könyvben és a Tapodi-könyvben ütemenként kiírva látható a metrumváltás. A többi tankönyv (Pécsi & Uzsalyiné, Sóvágó, Riznerné & Ördög, Király) egységesen az első sorban szerepelteti 2/4 4/4 sorrendben a metrumszámokat.

Hivatkozások az ének-zene tankönyvekben

A gyűjtő nevét (Bartók Béla) és a gyűjtés helyszínét (Tura, Pest m. vagy Pest vm.) feltüntetik a tankönyvszerzők, csupán a Tapodi-féle könyvből maradt ki Bartók Béla neve. A Pécsi & Uzsalyné és a Sóvágó-féle tankönyvek Járdányi Pál *Magyar népdaltípusok* című kiadványára hivatkoznak, viszont a Kéry & Kéryné-féle könyv a 6. osztályra. Ennek nyilvánvalóan az a magyarázata, hogy a 10. osztályosok számára készített tankönyv *Ismétlő éneklés* című szakaszában helyezték el a népdalt.

Ugyanakkor a Járdányi-könyvre hivatkozók nem az abban megjelentetett népdalt közlik. A népdalt a könyvben látható módon kottáztam le, melyből hiányzik a metrumszám, továbbá a második kottasortól kezdődően a kulcs és az előjegyzés is. A népdal a dallamhangok eltérése mellett a második versszakában is különbözik a tankönyvekben közölt népdaloktól (4. ábra).

Moderato

Ab - la - kom - ba, ab - la - kom - ba be - sü - tött a hold - vi - lág,
 A - ki ket - tőt - hár - mat sze - ret, so - sincs ar - ra jó vi - lág.
 Lám, én csak egy - gyet sze - re - tek, még - is de so - kat szen - ve - dek,
 Ez az ál - nok bé - res - le - gény csal - ta meg a szí - ve - met.

4. ábra. A Járdányi-féle könyvben található népdal

Forrás: Járdányi 1961 alapján

A következő táblázatban a tanulmány során érintett szempontok szerint összegeztem a népdal különböző lejegyzéseit. A kiadványok feltüntetését követően látható a harmadik népdalsorban kottázott dallamfordulat, melyet a második versszak szövegkezdete, majd a kiírt metrumszám, végül a hivatkozás követ.

3. táblázat. A vizsgált kiadványok összegző bemutatása

Kiadvány	A 3. sor dallama	A második versszak	Kiírt metrumszám	Hivatkozás
Bartók gyűjtése (Bartók, é. n.)	<i>lá fá ré fá</i>	Bicske felül...	ütemenként	-
(Bartók, 1906)	<i>lá mi ré fá</i>	nincs	2/4	-
(Kodály – Kerényi, 1944)	<i>lá mi ré fá</i>	nincs	ütemenként	Tura (Pest) B. B. Ének és zongora: Bartók és Kodály, Magyar népdalok, 6.
(Kodály – Vargyas, 1952)	<i>lá mi ré fá</i>	nincs	4/4	Tura (Pest vm.) Bartók Béla
(Némethné, 1997)	<i>lá mi ré fá</i>	Szeged felől...	4/4 és 2/4 az elején	Tura (Pest m.) Bartók Béla
(Némethné, 2002)	<i>lá mi ré fá</i>	Szeged felől...	4/4 és 2/4 az elején	Tura (Pest megye), Bartók Béla
(Pécsi – Uzsálné, 2001)	<i>lá mi ré fá</i>	Szeged felől...	2/4 és 4/4 az elején	Járdányi Pál: Magyar népdaltípusok I-III.
(Sóvágó, 2002)	<i>lá mi ré fá</i>	Szeged felől...	2/4 és 4/4 az elején	Járdányi Pál – Magyar népdaltípusok
(Riznerné – Ördög 2003, ill. 2014)	<i>lá mi ré fá</i>	Szeged felől...	2/4 és 4/4 az elején	Tura (Pest m.) Bartók Béla
(Kéry – Kéryné, 2007)	<i>lá fá ré fá</i>	Szeged felől... további két versszak	nincs	nincs a 6. osztályra hivatkozik
(Király, 2014)	<i>lá fá ré fá</i>	Szeged felől...	2/4 és 4/4 az elején	Tura (Pest m.), Bartók Béla
(Tapodi, 2020)	<i>lá fá ré fá</i>	Szeged felől...	ütemenként	Tura (Pest m.)

A táblázatot áttekintve látható, hogy a harmadik sor dallamfordulata Bartók feldolgozását követően *lá mi ré fá* dallamként állandósult hosszú időre. Ebből két következtetést vonhatunk le: 1. a Kodály-Kerényi kiadvány szolgált a tankönyvírások alapjául, melynek szerzői a gyűjtés mellett Bartók feldolgozását is megemlítették a hivatkozások között; 2. több kiadvány szerzője is Bartók feldolgozását vette alapul a gyűjtés helyett. A gyűjtés szerinti fordulat csak a Kéry & Kéryné-, a Király- és a Tapodi-féle könyvekben található meg a későbbiekben. Ezt követően szükséges összevetnünk egymással a dallamfordulatokat és a hivatkozásokat, melyből megállapítható az is, hogy azok között nincs egyértelmű összefüggés. A tankönyvszerzők többsége a gyűjtésre hivatkozik, ám nem annak megfelelően jeleníti meg a dallamot. A kiírt metrumszámot illetően megfogalmazott észrevételek a tanulmány egy korábbi szakaszában voltak olvashatók.

A második versszakot illetően megemlítendő, hogy az már Bartók feldolgozásában sem szerepelt. Valószínűsíthető, hogy ennek köszönhetően nincs feltüntetve második versszak két munkában sem (Kodály & Kerényi, 1944, valamint Kodály & Vargyas, 1952). Ezt követően, 1960-ban komponálta Bárdos vegyeskari kórusművét – amint arról korábban szó esett –, melynek hatása lehetett az ének-zene tankönyvekben feltüntetett második versszakokra.

Következtetések

Az *Ablakomba, ablakomba...* kezdetű népdallal való ismerkedést az ének-zeneórák látogatásán tapasztaltak indították. Kezdetben szakmódszertani szempontból szerettem volna foglalkozni vele, ám az egyre szerteágazóbb kutatás ráirányította a figyelmemet a népdal lejegyzésének sokszínűségére, ezért úgy éreztem, hogy a módszertani vonatkozásokat, megközelítést megelőzően szükséges a népdal kottaképének útját végigkövetnem. Ily módon vizsgálat tárgyát képezte a bartóki gyűjtés, Bartók feldolgozása, az ének-zene tankönyvekben megjelenő többféle dallam, második versszak, metrumszám és hivatkozás. A népdal különböző lejegyzéseit illetően további vizsgálódás tárgya lehet a tempójelzések, ritmikai eltérések kérdésköre. Különösen meglepő és egyben elgondolkodtató számomra a tény, hogy a népdal egyik emelt szintű ének-zene tankönyvben sincs benne, így csupán az adott ének-zenetanáron múlik, hogy a nála tanulók megismerkednek-e vele egyáltalán.

Igyekeztem az egyes változatok, lejegyzések okára fényt deríteni, ugyanakkor megdöbbentő volt azzal szembesülni, hogy maga Bartók is változtatott a harmadik dallamsoron. Azt gondolom, hogy az ének-zene tanároktól nem várható el, hogy ilyen mélységig kutassák egy-egy népdal útját. Reményeim szerint van lehetőségük és igényük megismerni olyan tanulmányokat, melyek ráirányítják a figyelmüket a tankönyvek tartalmának kritikus szemléletű megközelítésére. Ezek hiányában a rendelkezésükre álló ének-zene tankönyv szerint tanítják a rájuk bízott tanulókat. Ebből következik a tankönyvszerzők felelősségének kérdése. Ha már a népdalgyűjtő nevét és a gyűjtés helyét feltüntetjük, akkor valóban „csak tiszta forrásból” merítsenek. Ebből a szempontból a két véglet egymagában kimeríti Király Katalin könyve, mely egyrészt híven követi Bartók gyűjtését a dallamhangok tekintetében, másrészt viszont félrevezet második versszakával és a napfényes ablak fényképével.

Munkám végére érve megfogalmazódott bennem egy másik tanulmány megírásának gondolata, mely a jelen kutatás szakmódszertani relevanciájára és az elemzés közoktatásban való hasznosíthatóságára fog fókuszálni.

Hivatkozott források

- Ádám, J. (1944). *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján*. Turul Kiadás.
- Bartók, B. (é. n.) *Magyar népdalok. Egyetemes Gyűjtemény digitális közreadás*. MTA BTK ZTI honlapja. Letöltés dátuma: 2023. 01. 30. forrás: <http://systems.zti.hu/br/hu/search/9293?inc=Ablakomba>
- Bartók, B., & Kodály, Z. (1906). *Magyar népdalok énekhangra zongorakísérettel*. IMSLP honlapja. Letöltés dátuma: 2023. 01. 30. forrás: [https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/4/42/IMSLP105968-PMLP216126-Bartok_-_Magyar_nepdalok_10_Hungarian_Folk_Songs_for_voice_and_piano_\(1-10\).pdf](https://s9.imslp.org/files/imglnks/usimg/4/42/IMSLP105968-PMLP216126-Bartok_-_Magyar_nepdalok_10_Hungarian_Folk_Songs_for_voice_and_piano_(1-10).pdf)
- Bárdos, L. (1960). *Szeged felől. Népdalok Bálint Sándor gyűjtéséből*. Editio Musica.
- Gábor, L. (1981). *Kodály pedagógiájának nyomában – Bárdos Lajos, Ádám Jenő, Kerényi György és Bors Irma visszaemlékezése*. Kodály HUB honlapja. Letöltés dátuma: 2023. 01. 30. forrás: <https://kodalyhub.hu/kodaly-kovetoi>
- Járdányi, P. (Ed.) (1961). *Magyar népdaltípusok II*. Editio Musica.
- Kéry, M., & Kéryné Mészáros, M. (2007). *Ének-zene 10. osztály*. Pedellus Tankönyvkiadó Kft.
- Király, K. (2014). *Ének-zene 6. osztály*. Mozaik Kiadó.
- Király, K. (2014): *Ének-zene 6. osztály*. Mozaik Kiadó. [Elektronikus kiad.] Mozaik education portál. Letöltés dátuma: 2023. 01. 30. forrás: <https://www.mozaweb.hu/hu/mblite.php?cmd=open&bid=MS-2456U&page=18>
- Kodály, Z. (Ed.) (1944). *Iskolai énekgyűjtemény II. 11-14 éves tanulóknak*. Országos Közoktatási Tanács.
- Kodály, Z. & Vargyas L. (Eds.) (1952). *A magyar népzene*. Zeneműkiadó. ű
- Németh, E. (1997). *Hatodik daloskönyvem*. Apáczai Kiadó.
- Németh, E. (2010). *Hatodik daloskönyvem. Ének-zene az általános iskola 6. évfolyama és a 12 éves korosztály számára*. Apáczai Kiadó Kft.

- Paksa, K. (1978-79). A szögedi nemzet zenéje. [Elektronikus kiad.] Elektronikus Periodika Adatbázis Archívum. Letöltés dátuma: 2023. 01. 30. forrás: http://epa.oszk.hu/01600/01609/00023/pdf/MFME_E-PA01609_1978_1979_2_575-905.pdf
- Pécsi, G., & Uzsalyiné Pécsi, R. (2001). *Énektár 2. A Kulcs a muzsikához c. tankönyv melléklete*. Kulcs a muzsikához Kiadó.
- Riznerné Kékesi, M., & Ördög, L. (2013). *Ének-zene az általános iskola 6. évfolyama számára*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó Zrt.
- Riznerné Kékesi, M., & Ördög, L. (2003). *Ének-zene az általános iskola 6. évfolyama számára*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Sóvágó, E. (2002). *Ének-zene 9-10. osztály munkáltató tankönyv*. Pedellus Novitas Kft.
- Tapodi, A. (2020). *Ének-zene 12*. Oktatási Hivatal.

Szerző

Pintér-Keresztes Ildikó

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0191-5846>

Nyíregyházi Egyetem

E-mail cím: pinterkeresztes@gmail.com

A cikke a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

